

Ingemar Struwe:

ENTOMOLOG UTAN HÅV I DEN VÄSTSAHARISKA ÖVÄRLDEN

Om man riktar blickarna mot en jordglob i stället för en turistkarta ser man det tydliga geografiska sammanhanget: Kanarieöarna hör varken till Spanien eller Europa utan ligger som en liten arkipelag väster om den afrikanska kusten, utanför Västsahara. De ligger ändå på så behörigt avstånd från kontinenten att det funnits goda förutsättningar för utveckling av endemiska arter. Om man med detta i minnet reser till dessa turistbroschyernas förlovade öar under sommaren blir man rikt belönad: lågsåsong för turister, men högsåsong för blommor och insekter. Jag reste dit ett par veckor i månadsskiftet juni-juli till två väsensskilda grannöar, Teneriffa och La Gomera. På Teneriffa vandrade jag dag efter dag uppe i vulkanöknarna på 2000 meters höjd vid vulkanen Tejdes fot, på La Gomera vandrade jag på bergsryggar och i djupet av stora regnskogsliknande skogar av lagerträd. Jag samlar inte utomlands men har ögon och nyfikenhet och kamera med mig. Mina möten med insekter i dessa miljöer blev många och spännande.

Teneriffa

Teneriffas topografi domineras av den stora vulkantoppen Tejde på över 3000 meter mitt på ön. Ofta sticker den upp ur molnen när man flyger över. På 2000 meters höjd breder en vidsträckt ökenplåt ut sig, Las Canadas, täckt av vulkansand och insomnade lavaflöden. Det är en mycket behagligt ökenklimat att vandra i, över huvud taget gäller ordet "lagom" om vädret här året runt. Kanarieöarna svalkas året runt av nordostpassaden som sköljer fukt och moln över deras nordsluttningar och ger den sköna värmen och solskenet över mitt och syd. Bara ett par grader skiljer dygnsmedeltemperaturen under vinter och sommar. Men det finns en

sommar då det surrar och blommar i öknen, och det finns en vinter då snö täcker Tejdes topp och även botten i Las Canadas.

Insekter i alpina vulkanöknar

Vägen hit upp leder från sydkusten genom torra skogar av kanarisk jättetall, från nordkusten genom frodig blommande ört- och buskvegetation. Här vandrar man i en egen värld innesluten av vulkankanter horisonten runt. Hela detta område är en nationalpark med dåligt utmärkta vandringsleder som gör besöken där än mer spännande. Att ströva omkring här uppe känns som att gå i dammiga sandmarker och fjälltrakter på samma gång. Och insektsfaunan består av precis de grupper som man utifrån detta kan vänta sig. Men samtidigt känner man sig vara i en endemisk värld och tittar på varje nytt djur med förvånad blick och tror att det inte finns någon annan stans. Inte sällan är det nog så. Praktbaggar med täckvingar som av hamrad kopparplåt satt i kronorna på de margueritliknande blombuketterna i ökenplatån, och i den blankgrå veden från *Spartocytisus*-buskagen hittade jag gott om lagom stora och tänkbara kläckningshål. Dessa buskage stod glest utströdda som olikstora bollar i terrängen, från en till fem meter i diameter och höjd. I deras doftande vita moln av blommor flög blåvingar med snabbvingesnibbar på bakvingama, säkert den långsvansade blåvingen *Lampides boeticus* som är vanlig på dessa breddgrader och höjder. Här flög också svävflugor (*Bombyliidae*): både sorgklädda djupt mattsvarta Anthraxarter, klassiska kolibrivituoser som *Bombylius* och de baktunga björnarna i släktet *Villa*. Imponerande stora rovflugor (*Asilidae*) satt lurande och tryckande i värmen precis som på sand- och hållmarker hemma. Blåvingade gräshoppor skuttade undan sandalerna på ökenstigarna, vita kålfjärilslika varelser och den rödgula höfjärilen *Colias crocea* flög rikligt och satt ofta på vägkanternas blå blomskyar av *Nepeta* - man kände igen kattmyntan från

trädgårdsfloran hemma, men här var det faktiskt en endemisk art, *N. teydea*.

Buskisentomologi

Buskagen växer bara nere i sandbottnarna av ökenplatån, på de mer steniga lavaslutningarna är det den upp till tre meter höga örtväxten *Echium*, en endemisk blåeld, som likt täta enbuskar reser sig upp som solitärer här och var. Hela denna massiva jätteborste är översållad av blommor - och allehanda arter bin, både tambiliknande och tunga svarta kolosser! När man lutar sig in mot blomväggen för att få dess starka honungsdoft i näsan landar bin på mössan. Öknens ljud är ju vinden, men i närheten av dessa blomjättar var det vingsurret. Vi satte oss ned bakom en sådan blommande orgie, njöt av skuggan och insektsmusiken. Matsäcken av aqua minerale, bröd och frukt lockade fram gäster till oss. De normalt så skygga och nervösa Villa-svävflugorna såg våra plastflaskor med vatten, de var också törstiga, de ville också ha. Så satt de plötsligt på flaskans utsida och försökte dricka, men ack, det gick ju inte. Då hällde jag ut lite vatten på en sten vid min fot och genast var de där och drack begärligt. Vattnet avdunstade fort på den heta stenen men jag hade fått vatten på tummen så sedan satt de där och drack medan jag såg dem djupt i ögonen. Det kändes som att sitta vid ett vattenhål på savannen - och att själv vara vattenhålet!

Entoornitologi

En entomolog har lupp med sig var han går, men också kikare, en liten en. Fågelvärlden hyser insektsätare, nämligen. Under buskagen på ökenplatån sprang en slank grå liten fågel på marken, muslikt kvickt från buske till buske, omöjlig att få upp på vingarna, stannade under buskarna, hoppade upp med ett kort vingfladder och plockade sin insektsföda. Kanariepiplärka! Den endemiska blå bofinken som finns här under Tejde visade sig inte men bland tallarna i den delvis brända nordslutningen upptäcktes en fin hackspett! Men nej - allt

är inte endemiskt eller unikt, det var ju vår egen trivialaste art, den större hackspetten. Han bor också här. En riktig höjdpunkt inträffar dock när jag på nästa ö möter den stora mörkt stålblå endemiska duvan: lagerduvan! Den finns bara i lagerskogarna här!

La Gomera i 20 miljoner år

Grannön La Gomera är en annan värld. Den ligger på siktavstånd från Teneriffa om inte diset förtär den, det tar cirka en timme med båt dit över. Flygplats finns inte. Den är heller inte riktigt "upptäckt". Turismen där är kanske rent av mindre besvärande nuförtiden än den var på 1500-talet då Columbus lade till där vid varje utresa. La Gomera är som en upp-och-nedvänd skål med 25 kilometers diameter och geologiska knivsnitt radiärt från kusten in mot centrum. Alla förflyttningar längs ön leder först in till mitten. Här ligger världens största kvarvarande lagerskogar, rester av den utbredda vegetationstyp som i förhistorisk tid fanns på dessa breddgrader. På La Gomera finns cirka hälften av lagerskogen kvar, på den lilla grannön La Palma något mindre, på Teneriffa en isolerad rest på Anagahalvön i nordost, på Gran Canaria är all lagerskog borta. Det är inte bara människans skuld, vulkanutbrotten genom tiderna har bidragit. Men La Gomera har förskonats från båda; på 20 miljoner år har inga vulkaner haft några utbrott.

Endemer i cederskogen

Uppe på hjässan av La Gomera ligger de nu världsarvsskyddade skogarna av ceder och lager, Bosque del Cedro och Laurisilva. Det är skönt att ur hettan på vägen där uppe komma in i skogens skugga och svalka. Stigar leder knapphänt utmärkta men vältrampade - fötterna hittar själva - och vilseförande långt in i en många timmar djup "regnskog". Det är en allt grövre och tätare cederskog, lavbehängd, mossig, örtrik, vild, åldrad, döende och med död ved. Det är en kuperad skogsbotten, stigarna lutar bitvis

brant nedåt, handen följer stödräcken av cederträ och minns de första insektlådorna - cigarraskar av cederträ. Solljuset silar ned och i de små solfläcksgläntorna flyger - här som hemma - en kvickgräsfjäril, med samma beteende. Vår art *Pararge aegeria* finns ju ned till Nordafrika men å andra sidan finns det ju en vitbandad kvickgräsfjäril, *P. xiphoides*, som finns bara på Kanarieöarna; kanske var det den? Där solen ligger på i höjderna blir stigen grå och dammtorr, här vimlar svarta svävflugor *Anthrax* samt sandsteklar och vägsteklar kring fötterna. Grönfläckiga kålfjärilar finns innan det blivit för skuggigt i skogen, här är det kanske flera arter att välja på och utan håv förblir det oklart. Vi ser också stora *Vanessa*-arter i den övre cederskogen, om det rör sig om den indiska amiralen *V. indica (vulcanica)* med sin egenartade utbredning (Indiska halvön och Kanarieöarna men ingenstans däremellan!) eller den amerikanska tistelfjärilen *V. virginensis* är en öppen fråga. Mest iögonenfallande här är nog ändå en stor citronfjäril, nästan orangegul med ett nästan kvadratisk vingspann, det måste vara *Gonepteryx cleopatra*, värd att minnas både för sitt utseende och sitt namn, och i så fall underarten *palmae* (efter den ännu mindre ön La Palma som vi ser härifrån när vi kommer upp på höjder med fri sikt) - men utan håv ingen tvärsäkerhet. Med oss ned en bra bit in i skogens tilltagande djup och skugga följer guldvingar.

Vanessa vulcania

Foto hämtat från webbadress:

<http://130.89.230.12/~johan/buttern/europe/lapiilmii/>

/ mg0002.jpg

Lagerskogen - Laurisilva

Lagerskogen tar över längre ned och längre in, blir som en regnskog, eller kanske snarare en molnskog född av nordostpassadens fallande fukt. Här nere är det dunkelt och oändligt tyst, de torra kryddbladen från lagerträdens skyhöga kronor lossnar ibland och faller sin långa resa ned till bäckravinens botten. Det är så tyst att hörseln kan följa ett fallande löv hela vägen ned till marken, hur det törnar mot grenar och hasar längs stammar. En matta av röda lagerblad täcker bäckbotten och där borta i en krök finns ännu fukt kvar i sanden; där blixtrar och blänker det av hundratals små surrande vingar av och an, hastigt och nervöst i en spotlightstråle från solen. Jag tror det är stiltflugor och dansflugor som hemma. På de lavklädda stammarna väver trattspindlar sina nät och vi ser dem skymta nere i sina strutar. Stigen slingrar, sjunker och stiger i denna villsamma skog och det finns ingen möjlighet att veta var man är. Ibland på höjder öppnar sig utsikten över ett gränslöst böljande lövhav - som Borneo känns det. I stigens soliga damm på höjden får vi sällskap en stund med en svävfluga, en *Villa-hona* som lägger ägg med vingarna i gång; stående på tå på frambenen och med bakändan tryckt mot sanden tecknar hon med små sicksackrörelser ett fuktigt blixtlåsmönster i det grå dammet.

Graphosoma!

På höjdryggarna runt detta skogshav är det öppnare och bevuxet med trädjung och fenicisk en, det finns flockblomstriga växter och blomflugor med skönhet som får hjärtat att klappa. I dessa rymliga blomkronor samsas getingar, humlor och svävflugor av aldrig skådad storlek. Och plötsligt ser jag där vår landskapsinsekt, strimlusen! Det känns svårt att acceptera att vi inte är ensamma om den, men sanningen är ju att det finns många arter *Graphosoma* i världsfunan. Vår egen art *G. lineatum* och dess underart *italicum* finns ju i södra Europa. Men denna är grövre och har till synes något bredare linjer, kanske är det *Graphosoma semipunctatum* - kusinen från tropikerna!